

Західна ідеологія, до якої належимо і ми, все більше відчуває потребу змінити правила мислення і життя, все частіше наполягає на зміні класичного принципу або / або — на квантовий «і так, і так», «і те, і те». Західна світоглядна система після трьохсотрічного панування класичних парабол і накопичення кризи звертається до нових, непередбачуваних формул її подолання.

Фрагмент ноосфери — інноваційні суспільства. Саме зараз, на перепаді століть і тисячоліть, на хвилі системних релігійних і метафізичних криз, роль художньої культури — ми пересвідчилися — змінюється радикально. Інтенсивність протікання усіх процесів життєдіяльності людства, з'ява принципово нових технологій, про які йшлося, консервативність еволюції окремої людини (є точка зору, що з часів кроманйонця людина майже не змінилась у своїх головних психофізіологічних якостях), жорсткий «конфлікт» культури і цивілізації, яким позначене ХХ і поч. ХХІ-го століття, — можуть змінити набір функцій культури та їхню ієрархію. Але особисто я не бачу принципово, «органічно» нових потреб для культури, які провокували б її змінюватись фундаментально.

Справа в іншому — в радикальному підвищенні ролі культури у глобалізованому світі, у суспільствах, які визначили для себе траєкторію до глобалізації. Нас же цікавить цей фактор щодо наших, європейських суспільств назагал і, зокрема, щодо суспільств пострадянського простору.

Суспільства європейської культури, за всієї розмаїтості усіх і унікальності кожного, *мають стати інноваційними*, що відповідає викликам ІІІ-го тисячоліття і що є необхідним на шляху складання ноосфери і ноосферної культури. Такі суспільства, зрозуміло, не вичерпують останніх, але саме вони закладають їх попередні засади. Практика ХХ століття довела, що ані нанотехнології, ані кібертехнології, ані економіка, аніякі інші технології неспромож-

ні зробити людину, родину, кохання, батьківщину та інші абсолютні цінності захищеними, стабільними, цілісними (якщо не гармонійними). Зробити це під силу лише гуманітарній свідомості, культурі і передусім культурі художній.

Отже, інноваційним є суспільство з розвиненим громадянським началом, пріоритетом гуманітарних цінностей, заснованих на природничому фундаменті — коеволуції людини і природи, де художня культура і культура екологічна виступають у ролі головних конструкторів простору майбутньої ноосфери.

Зараз ми спостерігаємо *упереджувальний* хід гуманітарного знання. Природничі науки ХХ ст. надають методологічну і методичну базу, інструментар та імпульс — назвемо хоча б фундаментальні відкриття Н. Вінера, В. Гейзенберга, Н. Бора, Г. Хакена, І. Пригожина, Лютфі-Заде, С. Курдюмова, Є. Князевої, В. Аршинова, В. Налимова, П. Грея, С. Капиці, Н. Моїсеєва, В. Арнольда, Г. Малинецького та ін. Синергетика і тоталлогія — в авангарді.

Одним з ефективно задіяних нині природничих методів дослідження гуманітарних феноменів (хоча б альтернативної історії) є, як відомо, математичне моделювання і варіаційні принципи, що досліджують «смысл історії». За аналогією з системами віртуальної реальності, змодельованими для альтернативної, теоретичної історії, коли комп'ютерна гра «Цивілізація» створює «планету», «вибирає розміри материків», вирішує — «домовлятися чи воювати» з сусідами, витрачаючи відповідні «ресурси», «створювати міста», шляхи чи розвивати ремесла, культуру, релігії¹⁵⁶, — гадаємо, можуть бути створені дослідницькі системи «культурної віртуальної реальності», які візьмуть на себе роль сталкерів майбутнього культури, зокрема художньої. Нині це як ніколи своєчасно. Імітаційне моделювання з'явило свою спроможність передусім у програмах істо-

¹⁵⁶ Див.: Капица С., Курдюмов С., Малинецкий Г. Синергетика и прогнозы будущего. — М., 2003. — С. 91.

ричних віртуальних реальностей. Але нині і на цьому напрямку відбулися зміни. Дослідники вказують на такий факт: історичні процеси досліджувались на математичних моделях, які використовували переважно «макроекономічні» показники, як це було, скажімо, при моделюванні Пелопонеських війн. При цьому виходили з того, що у головному інтереси усіх мешканців держави збігались. Тобто усі були зацікавлені у перемозі, і ніхто не зацікавлений у поразці, або діями останньої групи можна знехтувати.

«Однак в добу пасіонарного надлому ситуація може бути принципово іншою. Керівництвом може стати еліта, що „ставити на розвал” і готова задіяти „операцію проти волі хворого”. Аналіз подібних ситуацій передбачає розвиток своєрідних соціологічних і соціально-психологічних моделей і теж, очевидно, це мало би великий сенс»¹⁵⁷. А найкреативнішим, на наш погляд, може виявитися розширення і цього спектра гіманітарно-природничих досліджень, а саме — вихід на моделювання найскладнішого — суспільного і культурного простору, в якому іманентно вже присутні характеристики соціологічні і соціально-психологічні, про які йдеться.

Щойно названий можливий історичний контекст доби пасіонарного надлому буде так чи так впливати на моделювання культурних систем та їхніх траєкторій. Корекції в методології цього напрямку гуманітарних досліджень необхідні, але сам «природничий» інструментар надає додаткові можливості для якісного прогнозу поведінки культури, її альтернативних сценаріїв. Багатократно зросли можливості саме цього типу аналізу. Математичне моделювання і варіаційні принципи спроможні суттєво зрушити проблему тривог з приводу «кінця культури», «кінця авто-ра» і т.п. Тим більше, що виникли — хай поки що лише в

¹⁵⁷ Там само. — С. 93.

межах дослідів історичної науки — так звані «метафоричні» математичні моделі. Синергетики щораз активніше на полягають на зближенні природничого і гуманітарного ресурсу — адже вивчення людини і суспільства є процесом вкрай складним — «ми маємо справу з системами, що розвиваються незворотно»¹⁵⁸ і «натурний» експеримент виключено.

Інтелектуальні наукові ігри з застосуванням адекватних математичних моделей нададуть ширше поле можливостей для побудови «теоретичної майбутньої культури». І цей віртуальний проект — теж один з аттракторів.

Закон незалежності художніх систем і наявність евристичних можливостей прогностики і діагностики ними довколишнього середовища (суспільства і середовища природничого) нині виводять останні на роль Головного Конструктора часопростору, що стремить до ноосфери. Це стосується всієї європейської культури, нашої — зокрема, відмінність складають темпи руху, змісти картин світу, якість цінностей та специфіка ставлення до переходової доби в різних культурах.

Ми стаємо свідками (учасниками) того, як художня культура запускає механізми перебудови світу (суспільств) з одного масштабу на інший. Саме тому на цьому етапі ми фіксуємо змішання мов, законів, картин світу, патові ситуації у стосунках суб'єктів, «зайві» заготовки ескізів поведінки культури тощо.

Є точка зору, що за подібних умов художня культура «розпаковує континуум смислів» (В. Налімов), онтологічно завжди наявний. Є інша точка зору — що саме зараз і в інші історично подібні часи новоутворюються смисли, духовні цінності, інші сенси життя. Це суто світоглядна розбіжність, що має під собою ґрунтовні диференціації у ставленні до центру, до Бога, до поняття істини тощо. Але

¹⁵⁸ Там само. — С. 100.